

Universitätsbibliothek Wuppertal

Auli Gellii Noctes Atticae

Gellius, Aulus

Lugd. Batavorum, MDCLXXXVIII

Liber primus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1123](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1123)

AULI GELLII
NOCTIUM ATTICARUM
COMMENTARIUS.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Quali proportione; quibusque collectionibus Plutarchus ratiocinatum esse Pythagoram philosophum dixerit, de comprehendenda corporis proceritate, qua fuit Hercules, quum vitam inter homines viveret.

LUTARCHUS in libro, qui de ^{an amplius non extat.} Herculis quali inter homines fuerit animi corporisque ingenio & virtutibus, conscripsit, scitè subtiliterque ratiocinatum Pythagoram philosophum dicit, in reperienda modulan-

daque status longitudinisque ejus præstantia. Nam quum ferè constaret, curriculum stadii, quod est Pisæ ad Jovis Olympii, Herculem pedibus suis metatum, idque fecisse longum pedes sexcentos; cætera quoque stadia in terra Græcia, ab aliis postea instituta, pedum quidem esse numero sexcentum, sed tamen aliquantulum breviora: facillè intellexerit, modum spatiumque plantæ Herculis, ratione proportionis habita, tanto fuisse quàm aliorum procerius, quanto Olympicum stadium longius esset quàm cætera. Comprehensa autem mensura Herculani pedis, quanta longinquitas corporis ei mensuræ

Quinda conjicit Caroly in Obs. VII. p. 4. ad h. l. elegantissime, Herculem gradiorum ipsi gradiorum autem esse. Et forte eadem est mensura Gellii nostri. Viri legar sequentia verba: recte.

A

conve-

AULI

conveniret, secundum naturalem membrorum omnium inter se competentiam, modificatus est: atque ita id colligit, quod erat consequens; tanto fuisse Herculem corpore excelsiorem quam alios, quanto Olympicum stadium cæteris pari numero factis anteiret.

C A P. II.

Ab Herode Attico Cl. V. tempestivè deprompta in quendam jactabundum & gloriosum adolescentem, specie tantum philosophia sectatorem, verba Epicteti Stoici, quibus festiviter à vero Stoico sejunxit vulgus loquacium nebulonum, qui se Stoicos nuncuparent.

Sed in Civitate Romanæ, ut ita dicam, contrarium, quod Pellicæ suum alio hæc professional nomine. Non ita videtur. Cæcili Cl. V. ad h. l. p. 12.

Quædam enim Pellicæ talis audivit. Tota in mente habuit Terentianum illud in Adelphiis. p. 3. 15. Quædam, quæ sunt populi in mente audivit: nosse se habet. vid. Quæ. ad h. l.

Herodes Atticus, vir & Græca facundia & consulari honore præditus, arcessebat sæpe nos, quum apud magistros Athenis essemus, in villas ei urbi proximas, me & Cl. V. Servilianum, complureisque alios nostrates, qui Roma in Græciam ad capiendum ingenii cultum concesserant. Atque ibi tunc, quum essemus apud eum in villa, cui nomen est Cephisia, & æstu anni & sidere autumnii flagrantissimo; propulsabamus caloris incommoda lucorum umbra ingentium, longis ambulacris & mollibus ædium posticum refrigerantibus, lavacris nitidis & abundis & collucentibus, totiusque villæ venustate aquis undique canoris atque avibus personante. Erat ibidem nobiscum simul adolescens philosophiæ sectator, disciplinæ, ut ipse dicebat, Stoicæ, sed loquacior impendio & promptior. Is plerumque in convivio, sermonibus, qui post epulas haberi solent, multa atque immodica de philosophiæ doctrinis intemptivè atque insubidè differebat, præque se uno cæteros omnes linguæ Atticæ principes, gentemque omnem togatam, totumque nomen Latinum, rudes esse & agrestes prædicabat: atque interea vocabulis haud facile cognitis syllogismorum captionumque dialecticarum

carum laqueis strepebat, κλειδοντας . ησυχάζοντας καὶ σωρείτας, aliosque id genus gryphos neminem posse dicere nisi se dissolvere: rem verò ethicam, naturamque humani ingenii, virtutumque origines, officiaque earum confinitima aut contraria, morborum vitiorumque fraudes, animorumque labes ac pestilentias, asseverabat nulli esse magis ea omnia explorata, comperta, mediataque quam sibi. cruciatibus autem doloribusque corporis & periculis mortem minitantibus habitum statumque vitæ beatæ, quem se esse adeptum putabat, neque lædi, neque imminui existimabat; ac ne oris quoque & vultus serenitatem Stoici hominis unquam ulla posse ægritudine obnubilari. Has ille inaneis quum flaret glorias, jamque omnes finem cuperent, verbisque ejus defatigati pertæduissent: tum Herodes Græca, ut hujus plurimus mos fuit, oratione utens, Permitte, inquit, philosophorum amplissime, quoniam respondere nos tibi non quimus, quos idiotas & rudes vocas, recitari ex libro, quid de hujuscemodi magniloquentia vestra senserit dixeritque Epictetus, Stoicorum vel maximus; jussitque proferri dissertationum Epicteti digestarum ab Arriano secundum librum: in quo ille venerandus senex juvenes, qui se Stoicos appellabant, neque frugis neque operæ probæ, se in theorematis tantum nugaliibus & puerilium isagogarum commentationibus oblectantes, objurgatione justa incessivit. Lecta igitur sunt ex libro, qui prolatus est, ea quæ addidit. Quibus verbis Epictetus severè simul ac festiviter se junxit atque divisit à vero atque sincero Stoico, qui esset proculdubio ἀκώλυτος, ἀνεγκλίαιος, ἀπαρεμπόδιος, ἐλευθερός, ἄπορος, διδάμιων, vulgus aliud nebulonum hominum, qui se Stoicos nuncuparent; atraque verborum & argutiarum fuligine ob oculos audientium jacta sanctissimæ disciplinæ nomen ementirentur.

Εἰπέ μοι περὶ ἀγαθῶν ἔ κακῶν. Ἀκούε.

Ἰλιόθεν μὲ φέρων ἀνεμῶ Κιχίνεοσι πέλασεν. τῶν ὄντων πὰ μὲν ἐσὶν ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, τὰ δὲ ἀδιάφορα· ἀγαθὰ μὲν ἐν αἰδέσσει ἔ τὰ μετέχοντα αὐτῶν. κακὰ δὲ, κακία, ἔ τὰ μετέχοντα κακίας. ἀδιάφορα δὲ, τὰ μετὰξὺν τῶν, πλεῖστον, ὑγίεια, ζωὴ, θάνατος, ἡδονή, πόνος· πόθεν οἶδας; ἔτως Ἑλλάνικον λέγει ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς. πὴ γὰρ Διὸς φέρει τῆρ εἰπεῖν, ἢ ὅτι Διογένης ἐν τῇ ἡθικῇ, ἢ Χρυσίππῳ, ἢ Κλεάνθῳ; βεβασιάνικος ἐν αὐτῷ ἔ δόγμα σιαυτῆ πεπίηται, δεικνυε πῶς εἴωθας ἐν πολλοῖς χεῖμασι. μέμνηται ταύτης τῆ διαίρεσως, ὅταν ψοφήσῃ τὸ ἴσιον. καὶ ἀνακρουάσων τί σοι εἰάν τις κακῶς ἀποπείσῃ, λέγει μοι σὺ πρὸς τὸς θεοὺς, ἀ πρῶτω ἔλεγες, μὴ κακία ἐστὶ τὸ ναυαγῆσαι. μὴ πὴ κακίας μετέχον; οἶπ ἀρετῆ ἕλρον ἐπιστῆς αὐτῶ; πὴ μὲν ἔ σοι, ἀνθρωπε; ἔσπολύμεθα, ἢ σὺ θέλων πύξεις. ἀν δέ σε ὁ Καῖσαρ μετὰπέμφῃ) κατηγορημῆρον, μέμνηται τῆ διαίρεσως. ἀν πὴ σοι εἰσιόνῃ καὶ ὡ χερῶν ἄμα ἔ τρέμονι προσελθῶν εἴπῃ, τί τρέμεις ἀνθρωπε; περὶ πινων σοὶ ἐσὶν ὁ λόγος; μὴ πὴ ἔσω ὁ Καῖσαρ ἀρετῆ ἔ κακίαν τοῖς εἰσερχομένοις δίδωσι; τί μοι ἐμπύξεις ἔ σὺ πρὸς τοῖς ἐμοῖς κακοῖς; ὁμως φιλάσφε εἰπέ μοι πὴ τρέμεις; ἐχὲ θάνατός ἐστι τὸ κινδυνώμενον, ἢ δεσμοκτήμον, ἢ πόνος ἔ ζῶμα, ἢ φυγὴ, ἢ ἀδοξία; πὴ γὰρ ἄλλο; μὴ πὴ κακία; μὴ πὴ μετέχον κακίας; σὺ ἐν πῖνα πρὸς ταῦτα ἔλεγες; πὴ ἐμοὶ καὶ σοὶ ἀνθρωπε; ἀρκεῖ ἐμοὶ τὰ ἐμὰ κακὰ. καὶ καλῶς λέγεις, ἀρκεῖ γὰρ σοι τὰ σὰ κακὰ, ἢ ἀγνήσια, ἢ δειλία, ἢ ἀλαζονεία, ἢ ἀλαζονδία ἐν τῇ χολῇ κατήμῃ. τί τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπαυπύξεις; τί Στωικὸν ἔλεγες σιαυτῶν; τρεῖπε ἔτως ἑαυτὸς ἐν οἷς πεάσεται, καὶ ὀρήσεται, πόνος ἔ ὡ ἀίρεσως. τὸς πλείους ὑμῶν. Ἐπικρεῖεις ὀρήσεται, ὀλίγους πινῶς Περλεπατηλικῶς, ἔ τέτεις, ἐκλελυμένους. His ille auditis insolentissimus adolescens obtulit, tamquam si ea omnia non ab Epicteto in quosdam alios, sed ab Herode in eum dicta essent.

CAP. III.

Hoc caput restituit matihum antea ex
antiquo Basilidiano Codice Cantuari.
L. II. Nov. Lect. c. 6.

Quòd Chilo Lacedæmonius consilium anceps pro salute amici cepit, quòdque est circumspèctè & anxie considerandum, an pro utilitatibus amicorum delinquendum aliquando sit: notataque inibi & relata quæ Theophrastus & M. Cicero super ea re scripserunt.

Lacedæmonium Chilonem, unum ex illo inclyto numero sapientium, scriptum est in libris eorum qui vitas resque gestas clarorum hominum memoriæ mandaverunt, quum die vitæ suæ postremo eum inibi mors occuparet, ad circumstantes amicos sic loquutum. Dicta mea, inquit, factaque in ætate longa pleraque omnia fuisse non pœnitenda, forsitan vos etiam sciatis. Ego certè in hoc quidem tempore non fallo me, nihil esse quicquam commissum à me, cujus memoria rei aliquid pariat ægritudinis: nisi profectò illud unum sit, quod rectène an perperam fecerim, nondum mihi planè liquet. Super amici capite iudex cum duobus aliis fui. lex ita fuit, uti eum hominem condemnari necesse esset. Aut amicus igitur capitali perdendus, aut adhibenda fraus legi fuit. Multa cum animo meo ad casum tam ancipitem medendum consultantis visum est id quod feci, præ hoc quod erant alia, toleratu facilius. Tacitus ad condemnandum sententiam tuli: his, qui simul judicabant, ut absolverent, persuasi, sic mihi & iudicis & amici officium in re tanta salvum fuit. sed hanc capio ex eo facto molestiam, quòd metuo ne à perfidia & culpa non abhorreat, in eadem re eodemque tempore, inque communi negotio, quod mihi optimum factu duxerim, diversum ejus aliis suavisse. Hic autem Chilo, præstabilis homo sapientia, quonam usque debuerit contra legem contraque jus pro amico progredi, dubitavit; eaque res in fine quoque vitæ ipso animum

Chilonem in
hoc capite
itaque ad
omnem referat
vid. Caroli Osi
gal. VI. p. 20.

ejus anxio. & alii deinceps multi philosophiæ sectatores, ut in libris eorum scriptum est, satis anquisitè satisque sollicitè quæsierunt, ut verbis quæ scripta sunt, ipsis utar, *εἰ δὲ βουθεῖν τῷ φίλῳ καὶ τὸ δίκαιον, ἢ μὲν ἔστι πῶς, ἔπειτα*. Ea verba significant, quæsisse eos, an nonnunquam contra jus contrave morem faciendum pro amico sit, & in qualibus, & in quibus causis, & quemnam adusque modum. Super hac quæstione cum ab aliis, sicuti dixi, multis, tum vel diligentissimè à Theophrasto disputatur, viro in philosophia Peripatetica modestissimo doctissimoque. Eaque disputatio scripta est, si rectè meminimus, in libro ejus de amicitia primo. Eum librum M. Cicero videtur legisse, quum ipse quoque librum de amicitia componeret. & cetera quidem, quæ sumenda à Theophrasto existimavit, ut ingenium facundiaque ejus fuit, sumit & transposuit commodissimè aptissimeque: hunc autem locum, de quo satis quæsitum esse dixi, omnium rerum aliarum difficillimum strictim atque cursim transgressus: neque ea, quæ à Theophrasto pensim atque enucleatè scripta sunt, exsecutus est; sed, anxietate illa & quasi morositate disputationis prætermissa, genus ipsum rei tantum paucis verbis notavit. ea verba Ciceronis, si recensere quis vellet, apposui. *His igitur finibus utendum esse arbitror, ut, quum emendati mores amicorum sunt, tum sit inter eos omnium rerum, consiliorum, voluntatum, sine ulla exceptione communitas: ut etiam si qua fortuna acciderit, ut minus justæ voluntates amicorum adjuvande sint, in quibus eorum aut caput agatur aut fama, declinandum de via sit, modò ne summa turpitudine sequatur; est enim quatenus amicitie venia dari possit. Quum agatur, inquit, aut caput amici, aut fama, declinandum est de via, ut etiam iniquam voluntatem illius adjutemus. sed cujusmodi declinatio ista esse debeat, qualisque ad adjuvandum digressio, & in quanta voluntatis amici*

amici iniquitate, non dicit. Quid autem refert scire me, in hujusmodi periculis amicorum, si non magna me turpitudine sequutura est, de via recta esse declinandum, nisi id quoque me docuerit, quam putet magnam turpitudinem, & quum decessero de via, quousque degredi debeam? *Est enim*, inquit, *quatenus dari amicitia venia possit.* hoc immo ipsum est, quod maximè discendum est, quodque ab his, qui docent, minimè dicitur, quatenus quoque sine dari amicitia venia debeat. Chilo ille sapiens, de quo paulo ante dixi, conservandi amici causa de via declinavit, sed video quousque progressus est; falsum enim pro amici salute consilium dedit. id ipsum tamen in fine quoque vitæ, an jure posset reprehendi culparique, dubitavit. *Contra patriam*, inquit Cicero, *arma pro amico sumenda non sunt.* hoc profectò nemo ignoravit, etiam priusquam Theognis, ut Lucilius ait, nasceretur. Sed id quæro, id desidero: quum pro amico contra jus & contra quam licet, salva tamen libertate atque pace, faciendum est; & quum de via, sicut ipse ait, declinandum est: quid & quantum, & in quali causa, & quonam usque id fieri debeat. Pericles ille Atheniensis, egregius vir ingenio, bonisque omnibus disciplinis ornatus, in una quidem specie, sed planiùs tamen, quid existimaret professus est. nam quum amicus eum rogaret ut pro re causaque ejus falsum dejeraret, his ad eum verbis usus est: *Δεῖ μὲ συμπεριτέλειν τοῖς φίλοις, ἀλλὰ μέχρι θεῶν.* Theophrastus autem, quo dixi libro anquisitiùs quidem super hac re ipsa & exactiùs pressiusque quàm Cicero differit, sed is quoque in docendo non de unoquoque facto singillatim existimat, neque certis exemplorum documentis, sed generibus rerum summatim universimque utitur, ad hunc ferme modum: Parva, inquit, & tenuis vel turpitudine, vel infamia subeunda est, si ea re magna utilitas amico quæri potest, rependitur quippe & compensatur leve da-

mnum delibata honestatis majore alia gravioreque in ad-
 juvando amico honestate : minimaque illa la bes & quasi
 lacuna famæ munimentis partarum amico utilitatum so-
 lidatur. neque nominibus, inquit, moveri nos oportet,
 quòd paria genere ipso non sunt honestas meæ fa-
 mæ & rei amici utilitas. ponderibus hæc enim potesta-
 tibusque præsentibus, non vocabulorum appellationi-
 bus neque dignitatibus generum dijudicanda sunt. nam
 quum in rebus aut paribus, aut non longè secus, uti-
 litas amici & honestas nostra consistit, honestas pro-
 culdubio præponderat : quum verò amici utilitas nimio
 est amplior; honestatis autem nostræ in re non gravi
 levis jactura est: tunc, quod utile amico est, id pri-
 mum illo, quod honestum nobis est, sit plenius. sicuti
 magnum pondus æris parva lamina auri sit preciosius.
 Verba adeo ipsa Theophrasti super ea re adscripti; ἐκ
 οὐδ' εἶπε τάτω τῷ γένει πμωότερον ἤδη, ἔ, ὅπῃν ἂν ἦ μέ-
 ρ⊙, τέτα. πρὸς τὸ τηλικὸν θατέρω συγκρινόμενον, αἰ-
 ρεῖον ἔστω λέγω δ' οἶον, ἐκὼ χρυσίον πμωότερον χαλκῷ,
 καὶ τηλικὸν ἔ χρυσίω πρὸς τὸ τηλικὸν χαλκῷ μέγεθ⊙ ἀν-
 πιπαραβαλλόμενον, πλεον δόξῃ, ἀλλ' ἂ πμωότερον πνα ῥοπιῶ
 καὶ τὸ πλῆθ⊙ καὶ τὸ μέγεθ⊙. Favorinus quoque philo-
 sophus hujuscemodi indulgentiam gratiæ tempestivius,
 laxato paulum remissoque subtili justitiæ examine, his
 verbis definivit, ἡ καλαμνὴ χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις
 τέτα ἔστω ὕφρασις ἀκελεύειας ἐν δέοντι. post deinde idem
 Theophrastus ad hanc fermè sententiam differuit: Has
 tamen, inquit, & parvitates rerum & magnitudines, at-
 que has omnes officiorum existimationes alia nonnun-
 quam momenta extrinsecus atque aliæ quasi appendices
 personarum & causarum & temporum, & circumstan-
 tiæ ipsius necessitates, quas includere in præcepta diffi-
 cile est, moderantur & regunt & quasi gubernant, &
 nunc ratas efficiunt, nunc irritas. Hæc taliaque Theo-
 phrastus cautè & sollicitè & religiose, causa differendi
 ma-

magis disputandique diligentia, quàm cum decernendi sententia atque fiducia, differuit. quoniam profectò causas scientiæ, corporum varietates, disceptationumque differentiam ignorantes directum atque perpetuum distinctumque in rebus singulis præceptum, quod ego nos in prima tractatus istius parte desiderare dixeram, non capiunt. Ejus autem Chilonis, à quo disputatiunculæ hujus initium fecimus, quum alia quædam sunt monita utilia atque prudentia, tum id maximè exploratæ utilitatis est, quod duas ferocissimas affectiones amoris atque odii intra modum tantum coercuit, *Hac*, inquit, *fui ames, tamquam forte fortuna osurus: hac itidem tenus oderis, tamquam fortasse post amaturus.* Super hoc eodem Chilone Plutarchus philosophus in libro περὶ ψυχῆς primo ita scripsit, Χείλων ὁ παλαιὸς, ἀκρίτους πόνους λέγων, μηδένα ἔχειν ἐχθρόν, ἠρώτησεν εἰ ἢ μηδένα φίλον ἔχει νομίζων ἐξ ἀνάγκης ἐπαναλαβῆσθαι καὶ σωπεπύγεσθαι φιλίας καὶ ἀπεχθείας.

CAP. IV.

Quàm tenuiter curioseque exploraverit Antonius Julianus in oratione M. Tullii verbi ab eo mutati arguiam.

Antonius Julianus rhetor perquam fuit honesti atque amcenii ingenii; doctrina quoque ista utiliore ac delectabili; veterumque elegantiarum cura & memoria multa fuit: ad hoc, scripta pleraque antiquiora tam curiosè spectabat, aut virtutes pensitabat, aut vitia rimabatur, ut judicium esse factum examuffim diceres. Is Julianus super eo enthymemate, quod est in oratione M. Tullii, qua pro Cn. Plancio dixit, ita existimavit. Sed verba prius, de quibus ab eo judicium factum est, ipsa ponam. *Quamquam dissimilis est pecunia debito & gratia: nam qui pecuniam dissolvit, statim non habet id, quod reddidit: qui autem debet, as retinet alienum:*

gratiam autem & qui refert, habet; & qui habet, in eo ipso quod habet, refert. Neque ego nunc Plancio destinam debere, si hoc solvero: nec minus ei redderem voluntate ipsa, si hoc molestia non accidisset. Crispum sanè, inquit, agmen orationis rotundumque, ac modulo ipso numerorum venustum, sed quod cum venia legendum sit verbi paulùm ideo immutati, ut sententiæ fides salva esset. namque debiti gratiæ & pecuniæ collata verbum utrobique servare posset. ita enim rectè opposita inter sese gratiæ pecuniæque debitiō videbitur, si & pecunia quidem deberi dicatur & gratia, sed quid eveniat in pecunia debita solutave, quid contrà in gratia debita redditave, debitiōnis verbo utrumque servato differatur. Cicero autem, inquit, quum gratiæ pecuniæque debitiōnem dissimilem esse dixisset, ejusque sententiæ rationem redderet, verbum *debet* in pecunia ponit; in gratia subjicit, *habet*, pro *debet*: ita enim dicit, *Gratiam autem & qui refert, habet; & qui habet, in eo ipso quod habet, refert.* sed id verbum, cum proposita comparatione non satis convenit. debitiō enim gratiæ, non habitio, cum pecunia confertur. atque ideò consequens quidem fuerat sic dicere: *& qui debet, in eo ipso quod debet, refert.* quod absurdum & nimis coactum foret, si nondum redditam gratiam eo ipso redditam diceret, quia debetur. immutavit ergo, inquit, & subdidit verbum ei verbo, quod omiserat, finitimum; ut videretur & sensum debitiōnis collatæ non reliquisse, & concinnitatem sententiæ retinuisse. Ad hunc modum Julianus enodabat dijudicabatque veterum scriptorum sententias, quas apud eum adolescentes lectabant.

CAP. V.

Quod Demosthenes rhetor cultu corporis atque vestitu probris obnoxio, infamique munditia fuit: quodque item Hortensius orator ob ejusmodi munditias gestumque in agendo histrionicum Dionysia saltatricula cognomento compellatus est.

Demosthenem tradunt vestitu sincero & cultu corporis nitido venustoque & nimis accurato fuisse. hinc etiam *καμψή* illa *χλαρίς ἢ μαλακῆ χλαρίσκῃ* ab æmulis adversariisque probro data. hinc etiam turpibus indignisque in eum verbis non temperatum, quum parum vir, ore quoque polluto, diceretur. Ad eundem modum Hortensius omnibus fermè oratoribus ætatis suæ, nisi M. Tullio, clarior, quòd multa munditia & circumspèctè compositèque indutus & amictus esset, manusque ejus inter agendum forent argutæ admodum & gestuosæ, maledictis compellationibusque probrosis jactatus est; multaque in eum, quasi in histrionem, in ipsis causis atque judiciis dicta sunt. Sed quum L. Torquatus subagresti homo ingenio & infestivo, gravius acerbiusque apud consilium judicum, quum de causa Sullæ quæreretur, non jam histrionem eum esse diceret, sed gesticulariam Dionysiamque eum notissimæ saltatriculæ nomine appellaret: tum voce molli atque demissa Hortensius, *Dionysia*, inquit, *Dionysia malo equidem esse, quam quod tu, Torquate, ἀμεισος, ἀναφρόδιτος, ἀπειροδίωνος*.

C A P. VI.

Verba ex oratione Metelli Numidici, quam dixit ad populum in censura, quum eum ad uxores ducendas adhortaretur: eaque oratio quam ob causam reprehensa, & quem contra in modum defensa sit.

MUltis & eruditis viris audientibus legebatur oratio Metelli Numidici, gravis ac disertiviri, quam in censura dixit ad populum de ducendis uxoribus, quum eum ad matrimonia capeſſenda adhortaretur. In ea oratione ita scriptum fuit, *Si sine uxore, Quirites, possemus esse, omnes ea molestia careremus: sed quoniam ita natura tradidit, ut, nec cum illis satis commodè, nec sine illis ullo modo vivi possit; saluti perpetua potius, quam brevi voluptati consulendum.* Videbatur quibusdam, Metellum censorem, cui consilium esset ad uxores ducendas populum hortari, non oportuisse neque de molestia incommodisque perpetuis rei uxoriæ confiteri; neque adhortari magis, quàm dissuadere, absterre neque: sed contrà in illud potius orationem debuisse sumi dicebant, ut & nullas plerumque esse in matrimoniis molestias asseveraret, & si quæ tamen accidere non nunquam viderentur, parvas & leves facilesque esse toleratu diceret; majoribusque eas emolumentis & voluptatibus obliterrari: easdemque ipsas neque omnibus, neque naturæ vitio, sed quorundam maritorum culpa & iniustitia evenire. Titus autem Castricius rectè atque condignè Metellum esse loquutum existimabat. Aliter, inquit, censor loqui debet, aliter rhetor. rhetori concessum est sententiis uti falsis, audacibus, subdolis, captiosis, si modò verisimiles sunt & possunt ad movendos hominum animos qualicumque astu irrepere. præterea turpe esse ait rhetori, si quid in mala causa destitutum atque impugnatum relinquat. Sed enim Metellum, inquit, sanctum

Nec
ctum vixit, illa g
ta homin atque
manu docerent
quorum fib
ta quum super
pura & commu
deret. De mo
censibus; eaq
aliquo comm
quod fuit reru
num, perlatu
norum frequ
eadem oratio
dua lectione
mis philosoph
Di immortales
debent, quam
sui vixit nec ex
tu divinitu
nec? Ha dem
adversari non
non adhibere

In hisce
hanc fib
dam esse
libros.
alio Cice
peram m
que orat

IN orat
spectat
ita scrip

ctum virum, illa gravitate & fide præditum, cum tanta honorum atque vitæ dignitate, apud populum Romanum loquentem, nihil decuit aliud dicere, quàm quod verum sibi esse atque omnibus videbatur: præsertim quum super ea re diceret, quæ quotidiana intelligentia & communi pervulgatoque vitæ usu comprehenderetur. De molestia igitur cunctis hominibus notissima confessus; eaque confessione fidem sedulitatis veritatisque commertus; tum denique faciliè & procliviter, quod fuit rerum omnium validissimum atque verissimum, persuasit, civitatem salvam esse sine matrimoniorum frequentatione non posse. Hoc quoque aliud ex eadem oratione Metelli dignum esse existimavimus assidua lectione, non hercle minus, quàm quæ à gravissimis philosophis scripta sunt. Verba Metelli hæc sunt, *Di immortales plurimum possunt; sed non plus velle nobis debent, quàm parentes. at parentes, si pergitur errare, suis bonis nos exheredant. Quid ergo nos à dis immortalibus divinitus expectemus, nisi errationibus finem faciamus? His demum deos propitios esse æquum est, qui sibi adversarii non sunt. di immortales virtutem approbare, non adhibere debent.*

CAP. VII.

In hisce verbis Ciceronis ex oratione quinta in Verrem, hanc sibi rem sperant præsidio futurum, neque mendam esse nec vitium: errareque istos, qui bonos violant libros. & futuram scribunt: atque inibi de quodam alio Ciceronis verbo dictum, quod probè scriptum perperam mutatur: & adspersa pauca de modulis numerisque orationis, quos Cicero avidè sectatus est.

IN oratione Ciceronis quinta in Verrem, in libro spectatæ fidei Tironiana cura atque disciplina facto, ita scriptum fuit, *Homines tenues obscuro loco nati navigant:*

cap. LXXV.

gant: adeunt ad ea loca, quæ numquam ante adierant; ubi neque noti essent, quo venerunt; neque semper cum cognitoribus esse possunt. Hac una tamen fiducia civitatis, non modo apud nostros magistratus, qui & legum & existimationis periculo continentur, neque apud civeis solum Romanos, qui & sermonis & juris & multarum rerum societate juncti sunt, fore se tutos arbitrantur, sed quocumque venerint hanc sibi rem presidio sperant futurum. Videbatur compluribus in extremo verbo menda esse, debuisse enim scribi non *futurum*, sed *futuram*: neque dubitabant quin liber emendandus esset, ne, ut in Plauti comœdia mœchus, (sic enim mendæ suæ illudebant) ita in Ciceronis oratione solœcismus esset manifestarius. Aderat fortè ibi amicus noster, homo lectione multa exercitus; cui pleraque omnia veterum litterarum quæsitæ, meditata, evigilataque erant: is libro inspecto ait nullum esse in eo verbo neque mendum neque vitium: Ciceronem probè ac venustè loquutum. nam *futurum*, inquit, non refertur ad *rem*, sicut legentibus temerè & incuriosè videtur; neque pro participio positum est: sed verbum est indefinitum, quod Græci appellant ἀπὸ πρῆμα φωνῶν, neque numeris neque generibus præserviens, sed liberum undique & impromiscuum est, quali C. Gracchus verbo usus est in oratione, cujus titulus est, *De Quinto Popilio circum conciliabula*, in qua ita scriptum est, *Credo ego inimicos meos hoc dicturum*. *Inimicos* inquit *dicturum*, & non *dicturos*. Videturne ea ratione positum esse apud Gracchum, *dicturum*, qua est apud Ciceronem, *futurum*? sicut in Græca oratione, sine ulla vitii suspitione, omnibus numeris generibusque sine discrimine attribuantur hujuscemodi verba ποιῆσεν, ἔσονται, λέξεν, & similia. In Q. quoque Quadrigarii tertio annali libro verba hæc esse dixit, *Dum ii conciderentur; hostium copias ibi occupatas futurum*. In duodevicesimo annali ejusdem Quadrigarii principium libri sic scriptum,

ptum,

ptum, Si pro tua bonitate & nostra voluntate tibi valetudo suppetit; est quod speremus deos bonis bene facturum. Item in Valerii Antiatis quarto & vicésimo simili modo scriptum: Si hæc res divina facta ritèque perlitata essent, haruspices dixerunt omnia ex sententia processurum esse. Plautus etiam in Casina, quum de puella loqueretur, occisurum dixit, non occisuram, his verbis,

Etiarne habet Casina gladium? habet, sed duos,

Quibus, altero te occisurum ait, altero villicum.

Item Laberius in Gemellis,

Non putant, inquit, hoc eam facturum. Non ergo isti omnes solæcismus quid esset ignoraverunt. sed & Gracchus, dicturum, & Quadrigarius, futurum & benefacturum, & Plautus, occisurum, & Antias, processurum; & Laberius, facturum, indefinito modo dixerunt. qui modus neque in numeros, neque in personas,

neque in genera, neque in tempora ^{diffrahitur,} sed omnia

isthæc una eademque declinatione complectitur. sicuti

M. Cicero dixit, futurum, non virili genere neque neutro (solæcismus enim foret planè,) sed verbo usus est ab omni necessitate generum absoluto. Idem autem ille amicus noster in ejusdem M. Tullii Ciceronis oratione, quæ est de imperio Cn. Pompeji, ita scriptum esse, à Cicerone dicebat, atque ipse ita lectitabat: Quum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam ac spiritum ducitis in prædonum fuisse potestatem sciatis. Neque solæcismum esse ajebat in potestatem fuisse, ut vulgus semidoctum putat, sed ratione dictum certa & proba contendebat, qua & Græci ita uterentur: & Plautus verborum Latinorum elegantissimus in Amphitryone dixit, Numero mihi in mentem fuit. non, ut dici solitum est, in mente. Sed enim præter Plautum, cujus ille in præsentem exemplo usus est, multam nos quoque apud veteres scriptores loquutionum talium copiam offendimus; atque his vulgo annotamentis inspersimus.

Ut

* Alibi pri-
sca editio-
nis abesse so-
lente Ruben
et. II. 17.

Pro L. Ma-
nilia c. XII.

Ut rationem istam missam faciamus & autoritates: fonus tamen & positura ipsa verborum satis declarant, id potius ἐπιμυλιεία τῶν λέξεων modulamentisque orationis M. Tullii convenisse, ut, quoniam utrumvis dici Latine posset, *potestatem* dicere mallet, non *potestate*. illud enim sic compositum jucundius ad aurem completiusque; insuavius hoc imperfectiusque est, si modo ita explorata aure homo sit, non surda nec jacenti; sicuti est hercle, quòd *explicavit* dicere maluit, quàm *explicuit*: quod esse jam usitatius cœperat. Verba sunt hæc ipsius ex oratione, quam de imperio Cn. Pompeii habuit: *Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis non terrore belli, sed consilii celeritate explicavit.* at si, *explicuit*, diceret, imperfecto & debili numero verborum fonus clauderet.

C A P. VIII.

Historia in libris Sotionis philosophi reperta super Laide meretrice & Demosthene rhetore.

Sotion ex Peripatetica disciplina haud sanè ignobilis vir fuit. Is librum multæ variæque historiæ refertum composuit; eumque inscripsit, *Κίεξς ἀμαλθελας*. ea vox hoc fermè valet, tamquam si dicas, *cornucopia*. In eo libro super Demosthene rhetore & Laide meretrice historia hæc scripta est: *Lais*, inquit, Corinthia ob elegantiam venustatemque formæ grandem pecuniam demerebat: conventusque ad eam ditiorum hominum ex omni Græciâ celebres erant: neque admittebatur, nisi qui dabat, quod poposcerat. poscebat autem illa nimium quantum. hinc ait natum esse illud frequens apud Græcos adagium & πάντως ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἔδδ' ὁ παλοῦς. quòd frustra iret Corinthum ad Laidem qui non quiret dare quod posceretur. Ad hanc ille Demosthenes clanculum adit; &, ut sibi sui copiam faceret, petit: at

Lais

Lais *μυλιας δραχμαῖς ἢ πάλαντον* poposcit. hoc facit nummi nostratis denariūm decem millia. Tali petulantia mulieris atque pecuniæ magnitudine ictus expavidusque Demosthenes avertit; & discedens, Ego, inquit, poenitere tanti non emo. Sed Græca ipsa, quæ fertur dixisse, lepidiora sunt, *ἐκ ᾧν᾿μαῖ*, inquit, *μυλιῶν δραχμῶν μεταμέλειαι.*

C A P. IX.

Qui modus fuerit, quis ordo disciplina Pythagorica; quantumque temporis imperatum observatumque sit dicendū simul ac tacendū.

ORdo atque ratio Pythagoræ, ac deinceps familiæ successionis ejus, recipiendi instituendique discipulos hujuscemodi fuisse traditur. Jam à principio adolescentēs qui sese ad discendum obtulerant, ἐφυσιογνωμόν. Id verbum significat, mores naturasque hominum, conjectatione quadam de oris & vultus ingenio, deque totius corporis filo atque habitu, sciscitari. Eum, qui exploratus ab eo idoneusque fuerat, recipi in disciplinam statim jubebat, & tempus certum tacere; non omnes idem, sed aliud aliis tempus pro æstimato captu sollertiæ. Is autem qui tacebat, quæ dicebantur ab aliis, audiebat; neque percunctari, si parum intellexerat, neque commentari, quæ audierat, fas erat. sed non minus quisquam tacuit quàm biennium. Hi prorsus appellabantur intra tempus tacendi audiendique ἀκουστικοί. Ast ubi res didicerant rerum omnium difficillimas, tacere audireque, atque esse jam cœperant silentio eruditi, cui erat nomen ἐχεμυθία: tum verba facere & quærere, quæque audissent scribere, & quæ ipsi opinarentur expromere potestas erat. Hi dicebantur in eo tempore μαθηματικοί: ab his scilicet artibus, quas jam discere atque meditari inceptaverant: quoniam Geometriam &

B

Gnomo-

Gnomicam, Musicam, ceterasque item disciplinas
 „altiores *μαθηματα* veteres Græci appellabant: vulgus
 „autem, quos gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet,
 „mathematicos dicit, exinde his scientiæ studiis or-
 „nati ad perspicenda mundi opera & principia naturæ
 „proceedebant: ac tunc denique nominabantur *Φυσικῶν*.
 Hæc eadem super Pythagora noster Taurus quum dixisset;
 Nunc autem, inquit, isti qui repenti pedibus il-
 lotis ad philosophos devertunt, non est hoc satis, quod
 sunt omnino *ἀθεώρητοι, ἀμύστοι, ἀγεωμέτεροί*; sed legem
 etiam dant, qua philosophari discant, alius ait;
 hoc me primum doce. item alius: hoc volo, inquit,
 discere, istud nolo. hic à symposio Platonis incipere
 gessit propter Alcibiadis comissionem, ille à Phædro
 propter Lysiæ orationem. Est etiam, inquit, pro Jupi-
 ter! qui Platonem legere postulet, non vitæ ornandæ,
 sed linguæ orationisque comendæ gratia, nec ut mode-
 stior fiat, sed ut lepidior. Hæc Taurus dicere solitus
 novicios philosophorum sectatores cum veteribus Py-
 thagoricis pensitans. Sed id quoque non prætereundum
 est, quod omnes simul, qui à Pythagora in cohortem
 illam disciplinarum recepti erant, quod quisque fami-
 liæ pecuniæque habebat, in medium dabant; & coi-
 batur societas inseparabilis, tamquam illud fuerit anti-
 quum consortium, quod re atque verbo appellaba-
 tur *ἑνωσίσιον*.

C A P. X.

*Quibus verbis compellaverit Favorinus philosophus adole-
 scentem cascè nimis & vetuste loquentem.*

Favorinus philosophus adolescenti veterum verbo-
 rum cupidissimo, & plerasque voces nimis prisca
 & ignotissimas in quotidianis communibusque sermoni-
 bus expromenti, Curius, inquit, & Fabricius, & Co-

FINCA

runcanius antiquissimi viri nostri, & his antiquiores Horatii illi trigemini, planè ac dilucidè cum suis fabulari sunt: neque Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi incoluisse Italiam dicuntur, sed ætatis suæ verbis locuti sunt. tu autem, proinde quasi cum matre Evandri nunc loquere, sermone abhinc multis annis jam desito uteris, quod scire atque intelligere neminem vis; quæ dicas. Nonne, homo inepte, ut quod vis abunde consequaris, taceres? sed antiquitatem tibi placere ais, quod honesta & bona & sobria & modesta sit. vive ergo moribus præteritis; loquere verbis præsentibus: atque id, quod à C. Cæsare excellentis ingenii ac prudentiæ viro, in primo de Analogia libro, scriptum est, habe semper in memoria atque in pectore, ut tamquam scopulum, sic fugias insolens verbum.

CAP. XI.

Quod Thucydides historia scriptor inclytus Lacedæmonios in acie non tuba, sed tibiis esse usos dicit: verbaque ejus super ea re posita: quodque Herodotus Halyatton regem fidicinas in procinctu habuisse tradit: atque inibi quadam notata de Gracchi fistula concionatoria.

AUctor historiæ Græcæ gravissimus Thucydides Lacedæmonios summos bellatores non cornuum tubarumve signis, sed tiliarum modulis in præliis usos esse refert: non prorsus ex aliquo ritu religionum, neque rei divinæ gratia, neque etiam ut excitarentur atque evibrarentur animi, quod cornua & litui moliantur; sed contrà, ut moderatiores modulatioresque fierent; quod tibicinis numeris temperatur. nihil aded in congregiendis hostibus atque in principiis præliorum ad salutem virtutemque aptius rati, quàm si permulcti sonis mitioribus non immodicè ferocirent. Quum provincinæ igitur classes erant, & instructæ acies, cœptum-

que in hostem progredi; tibicines inter exercitum positi canere inceperant. ea ibi præcentione tranquilla & delectabili atque aded venerabili, ad quandam quasi militaris musicæ disciplinam vis & impetus militum, ne sparsi dispartique prouerent, cohibebatur. Sed ipsius illius egregii scriptoris uti verbis licet, quæ & dignitate & fide graviora sunt. καὶ μὲν πάντα ἢ ξύνοδον ἢν. Ἀργεῖοι μὲν καὶ οἱ ἑξήμαχοι ἐντόνωσ καὶ ὀργῇ χωροῦντες; Λακεδαιμόνιοι δὲ βραδείως καὶ ἐπὶ αὐλητῶν πολλῶν, νόμο ἐγκαθεστῶτων. ἔτε θείη χάριν, ἀλλ' ἵνα ὁμαλῶς μὲν ῥυθμοῦ βαίνοντες προσέλθωσιν, ἢ μὴ διαπαθεῖν αὐτοῖς ἢ τάξιν, ὅπερ Φιλῆ μεγάλα στρατόπεδα ποιεῖν ἐν τῷ περσίδοις.

Cretenses quoque prælia ingredi solitos memoræ datum est præcimente ac præmoderante cithara gressibus. Halyattes autem rex terræ Lydiæ, more atque luxu barbarico præditus, quum bellum Milesis faceret, ut Herodotus in historiis tradit, concinentes fistulatores & fidicines, atque feminas etiam tibicinas, in exercitu atque in procinctu habuit, lascivientium delicias convivorum. Sed enim Achæos Homerus pugnam indipisci ait non fidicularum tibiærumque concentu, sed mentium animorumque conspiratu tacito nitibundos.

Οἶδ' ἄρ' ἴσαν σιγῇ μένεα πνείοντες Ἀχαιοί,

Ἐν θυμῷ μεμαῶτες ἀλεξέμεθα ἀπὸ δόλοισιν.

Quid ille vult ardentissimus clamor militum Romanorum, quem in congressibus præliorum fieri solitum scriptores annalium memoraverunt? contrane institutum fiebat antiquæ disciplinæ tam probabile? an tum etiana gradu clementi & silentio est opus, quum ad hostem itur in conspectu longinquo procul distantem? quum verò propè ad manus ventum est, tum jam è propinquo hostis & impetu propulsandus & clamore terrendus est? Ecce autem, per tibicinia Laconica, tibiæ quoque illius concionatoris in mentem venit, quam C. Graccho cum populo agenti præisse ac præmonstrasse modus

los ferunt. sed nequaquam sic est, ut à vulgo dicitur, canere tibia solitum, qui ponè eum loquentem staret, variisque modis tum demulcere animum actionemque ejus, tum intendere. quid enim foret ista re ineptius, si, ut planipedi saltanti, ita Graccho concionanti numeros & modos & frequentamenta quædam varia tibicen incineret? Sed qui hoc compertius memoriæ tradiderunt, stetit in circumstantibus dicunt occultius, qui fistula brevi sensim graviusculum sonum inspiraret ad deprimendum sedandumque impetum vocis ejus. effervescente namque impulsu & instinctu extraneo naturalis illa Gracchi vehementia indignisse, non, opinor, existimanda est. Marcus tamen Cicero fistulatore istum utrique rei adhibitum esse à Graccho putat; ut sonis tum placidis tum citatis aut demissam jacentemque orationem ejus erigeret, aut ferocientem sævientemque cohiberet. verba ipsius Ciceronis apposui: *Itaque idem Gracchus, quod potes audire, Catule, ex Licinio cliente tuo literato homine, quem servum sibi habuit ille ad manum, cum eburnea solitus est habere fistula, qui staret post ipsum occultè quum concionaretur, peritum hominem; qui inflaret celeriter eum sonum, qui illum aut remissum excitaret, aut à contentione revocaret.* Morem autem illum ingrediendi ad tibicinum modulòs prælii, institutum esse à Lacedæmoniis, Aristoteles in libris problematum scripsit; quo manifestior fieret exploratorique militum securitas & alacritas. nam diffidentia, inquit, & timori cum ingressione hujuscemodi minimè convenit: & mœsti atque formidantes ab hac tam intrepida ac tam decora incedendi modulatione alieni sunt. verba pauca Aristotelis super ea re apposui. *διὰ τὴν ἐπειδὴν πολέμῳ μὲν μέλλωσι, πρὸς αἰλὸν ἐμβαίνουσιν; ἵνα εὖ δειλοῦς ἀσχημονούντας γινώσκωσιν.*

C A P. XII.

Virgo Vestæ quid ætatis, ex quali familia, & quo ritu, quibusque carimoniis & religionibus, & quo nomine à Pontifice Maximo capiatur: & quo statim jure esse incipiat simulatque capta est: quodque, ut Labeo dicit, nec illa intestato cuiquam, nec ei intestata quisquam jure hæres est.

Qui de Vestali virgine capienda scripserunt, quorum diligentissimè scripsit Labeo Antistius, minorem quàm annos v i, majorem quàm annos x, natam, negaverunt capi fas esse. item quæ non sit patrima & matrima. item quæ lingua debili sensuve aurium diminuta aliave qua corporis labe insignita sit: item quæ ipsa aut cujus pater emancipatus sit; etiamsi vivo patre in avi potestate sit: item cujus parentes alter ambove servitutem servierunt, aut in negotiis sordidis diversantur. sed eam, cujus soror ad id sacerdotium lecta sit, excusationem mereri ajunt. item cujus pater flamen, aut augur, aut xv-vir s. f. aut qui v i i-vir epulonum, aut Salius est. Sponsæ quoque pontificis & tibicinis sacrorum filix vacatio à sacerdotio isto tribui solet. Præterea Capito Atejus scriptum reliquit, neque ejus legendam filiam qui domicilium in Italia non haberet, & excusandam ejus qui liberos treis haberet. Virgo autem Vestalis simul est capta atque in atrium Vestæ deducta & pontificibus tradita; eo statim tempore sine emancipatione ac sine capitæ minutione è patris potestate exit, & jus testamenti faciendi adipiscitur. De more autem ritumque capiendæ virginis litteræ quidem antiquiores non existant, nisi, quæ capta prima est, à Numa rege esse captam. Sed Papiam legem invenimus; qua cavetur, ut pontificis maximi arbitrato virgines è populo viginti legantur: sortitioque in concione ex eo numero fiat; &

cujus

cujus virginis ducta erit, ut eam pontifex maximus capiat, eaque Vestæ fiat, sed ea sortitio ex lege Papia non necessaria nunc videri solet. nam, si quis honesto loco natus adeat Pontificem max. atque offerat ad sacerdotium filiam suam, cujus dumtaxat salvis religionum observationibus ratio haberi possit, gratia Papiæ legis per senatum fit. Capi autem virgo propterea dici videtur, quia pontificis maximi manu prehensa ab eo parente, in cujus potestate est, veluti bello capta abducitur. In libro primo Fabii Pictoris, quæ verba pontificem maximum dicere oporteat, quum virginem capit, scriptum est. Ea verba hæc sunt: SACERDOTE M. VESTALEM. QUAE. SACRA. FACIAT. QUAE. JOURS. SIET. SACERDOTE M. VESTALEM. FACERE. PRO. POPOLO. ROMANO. QUIRITIMUM. UTEL. QUAE. OPTIMA. LEGE. FOVIT. ITA. TE. AMATA. CAPIO.

Plerique autem capi virginem solam debere dici putant. sed flamines quoque Diales, item pontifices & augures capi dicebantur. L. Sulla rerum gestarum libro II ita scripsit: P. Cornelius, cui primum cognomen Sullæ impositum est, flamen Dialis captus. M. Cato de Lusitanis, quum Ser. Galbam accusavit: Tamen dicunt deficere voluisse. Ego me nunc volo jus pontificium optimè scire. jamne ea causa pontifex capiar? Si volo augurium optimè tenere, ecquis me ob eam rem augurem capiat? Præterea in commentariis Labeonis, quæ ad duodecim tabulas composuit, ita scriptum est: Virgo Vestalis neque hæres est cuiquam intestato, neque intestatæ quisquam: sed bona ejus in publicum redigi ajunt. id quo jure fiat, queritur. Amata inter capiendum à Pontifice max. appellatur, quoniam, quæ prima capta est, hoc fuisse nomine traditum est.

CAP. XIII.

Quæstum in philosophia, quidnam foret in recepto mandato rectius, idne omnino facere quod mandatum est, nonnunquam etiam contra, si id speres ei, qui mandavit, utilius fore. superque ea quaestione exposita diversa sententia.

IN officiis capiendis, censendis judicandisque quæ Græcè *νεχθίγοινα* philosophi appellant, quæri solet an negotio tibi dato & quid omnino faceres definito, contra quid facere debeas, si eo facto videri possit res eventura prosperius, exque utilitate ejus, qui id tibi negotium mandavit; anceps quaestio & in utramque partem à prudentibus viris arbitrata est. sunt enim non pauci qui sententiam suam una in parte defixerint, & re semel statuta deliberataque ab eo, cujus negotium id pontificiumque esset, nequaquam putaverint contra dictum ejus esse faciendum, etiam si repentinus aliquis casus rem commodius agi posse polliceretur; ne, si spes fellisset, culpa imparentiæ & poena indeprecabilis subeunda esset: si res fortè melius vertisset; diis quidem gratia habenda, sed exemplum tamen intromissum videretur, quo bene consulta consilia religione mandati soluta corrumpentur. Alii existimaverunt incommoda prius, quæ metuenda essent si res gesta aliter foret quàm imperatum est, cum emolumento spei pensitanda esse: & si ea leviora minoraque; utilitas autem contra gravior & amplior spe quantum potest firma ostenderetur: tum posse adversum mandata fieri censuerunt; ne optata divinitus rei bene gerendæ occasio amitteretur. neque timendum exemplum non parendi crediderunt, rationes hujuscemodi dumtaxat non adessent. cum primis autem respiciendum putaverunt ingenium naturamque illius, cuja res præceptumque esset; ne fe-

rox, durus, indomitus, inexorabilisque sit; qualia fuerunt Postumiana imperia & Manliana. nam si tali præceptorum ratio reddenda sit, nihil faciendum esse monuerunt aliter, quàm præceptum est. Instructius deliberatiusque fore arbitramur theorematium hoc de mandatis huiuscemodi obsequendis, si exemplum quoque P. Crassi Muciani clari ac inlustri viri apposuerimus. Is Crassus à Sempronio Afellione & plerisque aliis historiæ Romanæ scriptoribus traditur quinque habuisse rerum bonarum maxima & præcipua; quod esset ditissimus, quod nobilissimus, quod eloquentissimus, quod jurisconsultissimus, quod pontifex maximus. Is, quum in consulatu obtineret Asiæ provinciam, & circumfidere oppugnareque Leucas oppidum pararet, opusque esset firma atque procerâ trabe, quâ arietem faceret, quo muros ejus oppidi quateret: scripsit ad magistrum architectonem Elatensium sociorum amicorumque populi Romani, ut ex malis duobus, quos apud eos vidisset, uter major esset eum mittendum curaret, tum magister architecton, comperto quamobrem malum desideraret, non, uti jussus erat, majorem, sed, quem esse magis idoneum aptioremque faciendo arieti, facilioremque portatu existimabat, minorem misit. Crassus eum vocari jussit; & quum interrogasset cur non, quem jusserat, misisset, causis rationibusque quas dicitabat spretis, vestimenta detrahi imperavit, virgisque multum cæcidit; corrumpi atque dissolvi officium omne imperantis ratus, si quis ad id, quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat.

C A P. XIV.

Quid dixerit feceritque C. Fabricius magna vir gloria magnisque rebus gestis, sed familia pecuniaque inops; quum ei Samnites tamquam indigenti grave aurum donarent.

Quas oportuit
inquit alius.
Sed ita etiam
alibi L. IV. c.
14. et 15. L.
II. c. 26. et
Sap. veteres
et maxime lo-
mici etiam lo-
historia. v.
Rub. 91. II. 16

Julius Higinus, in libro de vita, rebusque illustrium virorum sexto, legatos dicit à Samnitibus ad C. Fabricium Imperatorem populi Romani venisse, & memoratis multis magnisque rebus, quæ benè ac benivolè post redditam pacem Samnitibus fecisset, obrulisse dono grandem pecuniam, orasseque uti acciperet utereturque: atque id facere Samnites dixisse, quòd viderent multa ad splendorem domus atque victus defieri; neque pro magnitudine dignitateque lautum paratum esse: tum Fabricium planas manus ab auribus ad oculos, & infra deinceps ad nares, & ad os & ad gulam, atque inde porrò ad ventrem imum deduxisse; & legatis ita respondisse; dum illis omnibus membris, quæ attigisset, obfistere atque imperare posset, nunquam quicquam defuturum: propterea pecuniam, qua nihil sibi esset usus, ab iis, quibus eam sciret usui esse, non accipere.

C A P. XV.

Quàm importunum vitium sit plenumque odii futilis inanisque loquacitas, & quàm multis in locis à principibus utriusque lingue viris detestatione justa culpa sit.

Qui sunt leves & futiles & importuni locutores, quique nullo rerum pondere innixi verbis humidis & lapsantibus disfluunt; eorum orationem bene existimatum est in ore nasci, non in pectore: linguam autem debere ajunt non esse liberam nec vagam, sed
vinclis

vinculis de pectore imo ac de corde aptis moveri & quasi gubernari. Sed enim videas quosdam sic scaterere verbis sine ullo iudicii negotio cum securitate multa & profunda, ut loquentes plerumque videantur loqui sese nescire. Ulysssem contra Homerus virum sapienti facundia præditum, vocem mittere ait non ex ore sed ex pectore: quod scilicet non ad sonum magis habitumque vocis, quàm ad sententiarum penitus conceptarum altitudinem pertineret: petulantiaque verborum coercendæ vallum esse oppositum dentium luculentè dixerit, ut loquendi temeritas non cordis tantùm custodia atque vigilia cohibeatur, sed & quibusdam quasi excubiis in ore positis sæpiatur. Homerica, de quibus supra dixi, hæc sunt:

Αἰὲν ὅτε δὴ ῥ' ὄπαι τε μεγάλα δὴ κήθεσσι ἦ.

Τέκνον ἐμὸν, πῶδόν σε ἔπος Φύγεν ἔρηκτο ὀδόντων;

M. Tullii quoque verba posui, quibus stultam & inanem dicendi copiam graviter & vere detestatus est. Dummodo, inquit, hoc constet, neque infantiam ejus qui renegnorit, sed eam explicare dicendo non queat, neque inscientiam illius cui res non suppetat, verba non desint, esse laudanda. quorum si alterum sit optandum, malim equidem indifertam prudentiam, quam stultam loquacitatem. Item in libro de oratore primo verba hæc posuit. Quid enim est tam furiosum, quam verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subjecta sententia nec scientia? Cum primis autem M. Cato atrocissimus hujuscemodi vitii infectator est; namque in oratione quæ inscripta est, SI. SE. COELIUS. TRIB. PLES. APPELLASSET. Nunquam, inquit, tacet, quem morbus tenet loquendi, tamquam veterinosum bibendi atque dormiendi. quod si non conveniatis, cum convocari jubet; ita est cupidus orationis, ut conducatur, qui auscultet: itaque auditis, non auscultatis, tanquam pharmacopolam; nam ejus verba audiuntur; verum ei se nemo

com-

committit, si ager est. Idem Cato in eadem oratione eidem M. Caelio Trib. pleb. vilitatem opprobrians non loquendi tantum, verum etiam tacendi, *Fruſto*, inquit, *panis conducipotest, vel uti taceat, vel uti loquatur.* neque non meritò Homerus unum ex omnibus Therſiten, ἀμετροεπὴ ἀκετόμυθον appellat: modo verba illius multa, & ἄκροσμα ſtrepentium ſine modo graculorum ſimilia eſſe dicit. quid enim eſt aliud ἀμετροεπὴς ἐπιλογία? Eupolidis quoque verſus de id genus hominibus conſignatiſſimè factus eſt, λαλεῖν ἄρις, ἀδωατώταλ' ἔλεγειν. quod Salluſtius noſter imitari volens, *loquax*, inquit, *magis, quam facundus.* Quapropter Heſiodus poëtarum prudentiſſimus, linguam non vulgandam, ſed recondendam eſſe dicit, proinde ut theſaurum: ejuſque eſſe in promendo gratiam plurimam, ſi modeſta & parca & modulata ſit,

Γλώσσης τοι ἤσχωρός ἐν ἀνθρώποισιν ἄρις
Φειδωλῆς. πλείη δὲ χάρις καὶ μέτρον ἴσης.

Epicharmium quoque illud non inſcitè ſe habet,
Οὐ λέγειν δεινός, ἀλλὰ σιγᾶν ἀδύνατον.

Ex quo profectò hoc ſuntum eſt;

Qui quum loqui non poſſet, tacere non poterat.

Favorinum ego audivi dicere verſus iſtos Euripidi, ἀχελώνων σμάτων, ἀνόμετε ἀφροσύνας τὸ τέλος δυσυχία, non de iis tantum factos accipi debere, qui impia aut illicita dicerent; ſed vel maxime de hominibus quoque poſſe dici ſtulta & immodica blaterantibus; quorum lingua tam prodiga infreniſque ſit, ut float ſemper æſtuetque colluſione verborum terriſſima: quod genus homines à Græcis ſignificantiffimo vocabulo λαλις appellatos. Valerium Probum Grammaticum illuſtrem, ex familiari ejus docto viro comperi, Salluſtianum illud, *Satis eloquentia, ſapientia parum*, brevi antequam vita decederet, ſic legere cœpiſſe, & ſic à Salluſtio relictum affirmariſſe; *Satis loquentia, ſapientia parum*, quòd loquentia

quentia novatori verborum Sallustio maximè congrueret, eloquentia cum insipientia minimè conveniret. Huiuscemodi autem loquacitatem verborumque turbam magnitudine inani vastam facetissimus poëta Aristophanes insignibus vocabulis denotavit in his versibus :

Ἄνθρωπον ἀγροπιὸν αἰθαδόσμον,
ἔχοντ' ἀχάλινον, ἀκροτῆς, ἀπίλωτον σῆμα.
ἀπειλάλητον, κρηποφακελορρήμονα.

Neque minus insigniter veteres quoque nostri hoc genus homines in verba projectos locutulejos, & blatterones, & lingulacas dixerunt.

C A P. XVI.

Quod verba isthac Quadrigarii ex Annali tertio, ibi mille hominum occiditur, non licentia neque de poëtarum figura, sed ratione certa & proba grammaticæ disciplina dicta sunt.

Quadrigarius in tertio Annalium ita scripsit : *Ibi occiditur mille hominum. Occiditur*, inquit, non, *occiduntur*. Item Lucilius in tertio Satyrarum ;

Ad portam mille, à porta est sex inde Salernum. mille, inquit, est, non, mille sunt. Varro in octavodecimo Humanarum : *Ad Romuli initium plus mille & centum annorum est.* M. Cato in I Originum, *Inde est ferme mille passuum.* M. Cicero in sexta in Antonium, *Itane Janus medius in L. Antonii clientela est? quis unquam in illo Jano inventus est, qui L. Antonio mille nummum ferret expensum?* In his atque multis aliis, *mille*, numero singulari dictum est, neque hoc, ut quidam putant, vetustati concessum est, aut per figurarum concinnitatem admisum est : sed sic videtur ratio poscere. *mille* enim non pro eo ponitur, quod Græcè χίλιοι dicitur, sed quod χιλιάς. & sicuti una χιλιάς & duæ χιλιάδες; ita *annus mille* & *duo millia* certa atque directa ratione dicitur,

dicitur. quamobrem id quoque rectè & probabiliter dictum solitum, *mille denarium in arca est, & mille equitum in exercitu est.* Lucilius autem, præter quod supra posui, alio quoque in loco id manifestius demonstrat. nam in libro quintodecimo ita dicit,

*Hunc milli passum qui vicerit atque duobus,
Campanus sonipes subcursor nullus sequetur
Majore spatio; ac diversus videbitur ire.*

Item alio in libro nono:

Tu milli nummum potes uno querere centum.

Milli passum dixit, pro mille passibus, & uno milli nummum, pro unis mille nummis; aperteque ostendit mille & vocabulum esse & singulari numero dici, ejusque plurativum esse *millia*, & casum etiam capere ablativum; neque cæteros casus requiri oportere, quum sint alia pleraque vocabula, quæ in singulos tantum casus, quædam etiam quæ in nullum declinentur. Quapropter nihil jam dubium est, quin M. Cicero in oratione, quam scripsit pro Milone, ita scriptum reliquerit: *Ante fundum Clodii, quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium: non versabantur*, quod in libris minus accuratè scriptis est: alia enim ratione *mille hominum*, alia *mille homines*, dicendum est.

C A P. XVII.

Quanta cum animi aequitate toleraverit Socrates uxoris ingenium intractabile: atque inibi quid M. Varro in quadam Satyra de officio mariti scripserit.

XAnthippe Socratis philosophi uxor morosa admodum fuisse fertur & jurgiosa: irarumque & molestiarum muliebrium per diem perque noctem satagebat. Hæc ejus intemperies in maritum Alcibiades demiratus, interrogavit Socratem, quænam ratio esset, cur mulie-

mulierem tam acerbam domo non exigeret. Quoniam, inquit Socrates, quum illam domi talem perpetior, infuesco & exerceor, ut ceterorum quoque foris petulantiam & injuriam faciliùs feram. Secundùm hanc sententiam quoque Varro in Satira Menippea, quam de officio mariti scripsit; *Vitium, inquit, uxoris aut tollendum, aut ferendum est. qui tollit vitium, uxorem commodiorem præstat. qui fert, sese meliorem facit.* Hæc verba Varronis, *tollere & ferre*, lepidè quidem composita sunt: sed *tollere*, apparet dictum pro, *corrigere*. Id etiam apparet, ejusmodi vitium uxoris, si corrigi non possit, ferendum esse Varronem censuisse; quod ferri scilicet à viro honestè potest. vitia enim flagitiis leviora sunt.

C A P. XVIII.

Quod M. Varro in quartodecimo Humanarum, L. Ælium magistrum suum *ἄετ' ἐτυμολογίας* differentem falsa reprehenderit: quodque idem Varro in eodem libro suris *ἔτυμον* dicit falsum.

IN quartodecimo Humanarum libro M. Varro doctissimum tunc civitatis hominem L. Ælium errasse ostendit; quod vocabulum Græcum vetus traductum in linguam Romanam, proinde atque si primitùs Latinè fictum esset, resolverit in voces Latinas ratione etymologicâ falsa. verba ipsa super ea re Varronis posuimus. In quo L. Ælius noster litteris ornatissimus memoria nostra erravit aliquotiens. nam aliquot verborum antiquorum Græcorum, proinde atque essent propria nostra, reddidit causas falsas. non enim leporem dicimus, ut ait, quod est levipes: sed quod est vocabulum antiquum Græcum. multa enim vetera illorum ignorantur, quod, pro iis aliis nunc vocabulis utantur; & illorum esse plerique ignorent Græcum, quod nunc nominant *Ἐλευα*; puteum quod.

quod vocant φρέαρ; leporem, quod λαγῶν dicunt. in quo non modò Ælii ingenium non reprehendo; sed industriam laudo. successum enim fortuna, experientiam laus sequitur. Hæc Varro in primore libro scripsit de ratione vocabulorum scitissimè, de usu utriusque linguæ peritissimè, de ipso Ælio clementissimè. Sed in posteriore eius libri parte dicit, furem ex eo dictum, quòd veteres Romani furvum atrum appellaverint; & fures per noctem, quæ atra sit, facilius furentur. nonne sic videtur Varro de fure errasse, tanquam Ælius de lepore? nam quod à Græcis nunc κλέπτης dicitur, antiquiore Græca lingua, φῶρ, est dictum. hinc per affinitatem litterarum, qui φῶρ Græcè, Latinè fur est. Sed ea res fugeritne tunc Varronis memoriam; an contrà aptius & cohærentius putarit furem à furvo, id est nigro, appellari; in hac re de viro tam excellentis doctrinæ non meum iudicium est.

C A P. XIX.

Historia super libris Sibyllinis, ac de Tarquinio Superbo rege.

IN antiquis annalibus memoria super libris Sibyllinis hæc prodita est. Anus hospita atque incognita ad Tarquinium Superbum regem adiit, novem libros ferens, quos esse dicebat divina oracula: eos velle venundare. Tarquinius precium percunctatus est: mulier nimum immensum poposcit. rex, quasi anus ætate desiperet, derisit. tum illa focolum coram cum igni apposuit, & tris libros ex novem deussit; & ecquid reliquos sex eodem precio emere vellet, regem interrogavit. sed enim Tarquinius id multò risit magis; dixitque animum jam procul dubio delirare. mulier ibidem statim tris libros alios exussit; atque idipsum denuo placidè interrogavit, an tris reliquos eodem precio emat. Tarquinius

ore

ore jam serio, atque attentiore animo fit. eam constantiam confidentiamque non insuper habendam intelligit: libros tris reliquos mercatur nihilo minore precio quam quod erat petatum pro omnibus. Sed eam mulierem tunc à Tarquinio digressam postea nusquam loci visam constitit. Libri tres in sacrarium conditi Sibyllini appellati. ad eos, quasi ad oraculum, xv viri adeunt, quum dii immortales publicè consulendi sunt.

C A P. XX.

Quid geometræ dicant schemata, quibusque omnia ista Latinis vocabulis appellentur.

Figurarum, quæ *γεωμετρία* geometræ appellant, generæ sunt duo; planum & solidum. hæc ipsi vocant *ἑπίπεδον καὶ στερεόν*. Planum est, quod in duas partis solum lineas habet, qua latum est & qua longum: qualia sunt triquetra & quadrata, quæ in area fiunt, sine altitudine. *Solidum* est, quando non longitudines modò & latitudines planas numeri linearum efficiunt, sed etiam extollunt altitudinem: quales sunt fermè metæ triangulæ, quas pyramidas appellant: vel qualia sunt quadrata undique, quæ *κύβης* illi, nos quadrantalia dicimus. *κύβης* enim est figura ex omni latere quadrata: *quales sunt*, inquit M. Varro, *tessera, quibus in alveolo luditur: ex quo ipsa quoque appellata κύβης*. in numeris etiam similiter *κύβης* dicitur, quum omnè latus ejusdem numeri æqualiter in sese solvitur: sicuti fit quum ter terna dicuntur: atque idem ipse numerus triplicatur. Hujus numeri cubum Pythagoras vim habere lunaris circuli dixit: quòd & luna orbem suum lustret septem & viginti diebus: qui numerus ternio, qui Græcè dicitur *τετράς*, tantumdem efficiat in cubo. *Linea* autem à nostris dicitur, quana *γεγραμμή* Græci vocant. eam M. Varro ita definit. *Linea est*, inquit, *longitudo quadam sine latitudine*. Euclides autem

autem brevius, prætermiffa altitudine, γεγραμμῆν, inquit, est μῆν & ἀπλάτεις: quod exprimere uno Latino verbo non queas, nifi audeas dicere *illatabile*.

C A P. XXI.

Quod Julius Higinus affirmatifimè contenderit legiffe fe librum P. Virgilio domesticum, in quo fcriptum effer: & ora Triftia tentantum fenfu torquebit amaror, non, quod vulgus legeret, fenfu torquebit amaro.

Verfus iftos ex Georgicis Virgilio plerique omnes fic legunt.

At fapor indicium faciet manifeflus: & ora Triftia tentantum fenfu torquebit amaro.

Higinus autem non hercle ignobilis grammaticus, in commentariis, quæ in Virgilium fecit, confirmat & perfeverat non hoc à Virgilio relictum; fed quod ipfe invenierit in libro, qui fuerit ex domo atque familia Virgilio,

— & ora

Triftia tentantum fenfu torquebit amaror.

Neque id foli Higino, fed doctis quibufdam etiam viris complacitum. quoniam videtur abfurdè dici; *fapor fenfu amaro torquet*: quum ipfe, inquit, fapor fenfus fit, non alium in femet ipfo fenfum habeat: ac proinde fit quali dicatur; *fenfus fenfu amaro torquet*. Sed enim quum Favorinus Higini commentarium legiffet; atque ei ftatim difplicita effer inſolentia & inſuavitas illius, *fenfu torquebit amaro*; riſit, & Jovem lapidem, inquit, quod fanctiffimum juſjurandum eſt habitum, paratus ſum ego jurare Virgilium hoc nunquam ſcripſiſſe, fed Higinum ego dicere verum arbitror. Non enim primus finxit hoc verbum Virgilius inſolenter: fed in carminibus Lucretii inventum eſt; nec eſt aſpernatus auctoritatem poetæ inge-

hio & facundia præcellentis. Verba ex quarto Lucretii hæc sunt;

— dilutaque contra

Quum tuimur misceri absynthia, tangit amaror.

Non verba autem sola, sed versus propè totos & locos quoque Lucretii plurimos sectatum esse Virgilium videmus.

C A P. XXII.

An, qui causas defendit, rectè Latineque dicat superesse se ei, quod defendit, & superesse, propriè quid sit.

IRroboravit inveteravitque falsa atque aliena verbi significatio ejus, quod dicitur; *hic illi superest*; quum dicendum est, *advocatum esse quem cupiam*, causamque ejus defendere. atque id dicitur, non in compitis tantum, neque in plebe vulgaria, sed in foro, in comitio, apud tribunalia. qui integrè autem loquuti sunt, magnam partem, *superesse*, ita dixerunt, ut eo verbo significarent superfluere & supervacare atque esse supra necessarium modum. itaque M. Varro in Satira, quæ inscripta est, *Nescis quid vesper serus vehat, superfuisset* dicit immodicè & intempestivè fuisse. Verba ex eo libro hæc sunt: *In convivio legi nec omnia debent, & ea potissimum quæ simul sunt βιωφελῆ, & delectent potius: ut id quoque videatur non defuisse magis quam superfuisse.* Memini ego prætoris docti hominis tribunali me forte assistere, atque ibi advocatum non incelebrem sic postulare, ut extra causam diceret, remque quæ agebatur, non attingeret. tunc prætorem ei, cuja res erat, dixisse, advocatum eum non habere: & quum is, qui verba faciebat, reclamasset, *ego illi V. Cl. supersum*, respondisse prætorem festiviter; *tu planè superes, non ades.* M. autem Cicero in libro, qui inscriptus est de jure civili in artem redigendo, verba hæc posuit: *Nec verò scientia*

juris majoribus suis Q. Aelius Tubero defuit, doctrina etiam superfuit. in quo loco, superfuit, significare videtur, supra fuit & praestitit, superavitque majores suos doctrina sua superfluenti, tum & nimis abundanti. disciplinas enim Tubero Stoicas & dialecticas percalluerat. In libro quoque de Rep. secundo id ipsum verbum Ciceronis non temere transeundum. Verba ex eo libro hæc sunt: *Non gravarer, Lali, nisi & hos velle putarem, & ipse cuperem te quoque aliquam partem hujus nostri sermonis attingere: praesertim quum heri ipse dixeris, te nobis etiam supersuturum. verum, si id quidem fieri non potest, ne desis omnes te rogamus.* Exquisitè igitur & compertè Julius Paulus dicebat, homo in nostra memoria doctissimus, *superesse* non simplici ratione dici tam Latine, quàm Græcè: Græcos *ὑπερβαίνω* in utramque partem ponere; vel quòd supervacaneum esset, ac non necessarium, vel quòd abundans nimis & affluens & exsuperans. Sic quoque nostros veteres *superesse* aliàs dixisse, pro superfluenti & supervacuo neque admodum necessario, ita ut supra posuimus Varronem dicere: aliàs ita, ut Cicero dixit, pro eo quòd copia quidem & facultate ceteris anteiret, supra modum tamen & largius prolixiusque flueret, quàm esset satis. Qui dicit ergo se *superesse* ei, quem defendit, nihil istorum vult dicere: sed nescio quid aliud indictum inscitumque dicit. At ne Virgilii quidem poterit auctoritate uti, qui in Georgicis ita scripsit:

Primus ego in patriam mecum, modò vita supersit.

hoc enim in loco Virgilius *ἀνεπιπέσει* verbo usus videtur; quòd *supersit* dixit pro longinquius diutiusque adfit. Illud contra ejusdem Virgilii est aliquanto probabilius:

Florentisque secant herbas, fluviosque ministrant,

Farraque, ne blando nequeant superesse labori.

significat enim supra laborem esse, neque opprimi à labore

horò

bore. An autem *supereffe* dixerint veteres pro *restare* & *perficiendæ rei deesse* quærebamus, nam Sallustius in significatione ista non *supereffe*, sed *superare* dicit. verba ejus in Jugurtha hæc sunt: *Is plerumque seorsum à rege exercitum ducere, & omnis res exsequi solitus erat, quæ Jugurtha fesso aut majoribus astricco superaverant.* Sed invenimus in tertio Ennii annalium in hoc versu:

Inde sibi memorat unum supereffe laborem.

Id est, reliquum esse & *restare*. quod quidem divisè pronuntiandum est, ut non una pars orationis esse videatur, sed duæ. Cicero autem in secunda Antoniana, quod est reliquum, non *supereffe*, sed *restare* dicit. Præter hæc, *supereffe*, invenimus dictum pro *superstitem esse*, ita enim scriptum est in libro epistolarum M. Ciceronis ad Plancum, in epistola Asinii Pollionis ad Ciceronem verbis his, *Nam neque deesse reip. volo, neque supereffe.* per quod significat, si respublica emoriatur & pereat, nolle se vivere. in Plauti autem *Asinaria* manifestius id ipsum scriptum est in iis versibus, qui sunt ejus comediæ primi,

Sicut tuum vis unicum gnatum tuæ

Supereffe vitæ sospitem & superstitem.

Cavenda igitur est non improprietas solum verbi, sed etiam pravitas omnis; si quis senior *advocatus* adolescenti se *supereffe* dicat.

C A P. XXIII.

Quis fuerit Papirius Prætextatus: quæve istius causa cognomenti sit: historiaque ista omnis super eodem Papirio cognitu jucunda.

Historia de Papirio Prætextato dicta scriptaque est à M. Catone in oratione, qua usus est ad milites contra Galbam, cum multa quidem venustate atque luce atque munditia verborum. ea Catonis verba huic protulit

sus commentario indidissem, si libri copia fuisset id tem-
 poris, quum hæc dictavi. Quod si non virtutes dignitates-
 que verborum, sed rem ipsam scire quæris; fermè ad
 hunc modum est. Mos antea senatoribus Romæ fuit in
 curiam cum prætextatis filiis introire. Quum in senatu
 res major quæpiam consultata, eaque in diem posterum
 prolata est; placuitque, ut hanc rem, super qua tracta-
 vissent, ne quis enunciaret prius quàm decreta esset: ma-
 ter Papirii pueri, qui cum parente suo in curia fuerat;
 percunctatur filium, quidnam in senatu Patres egissent.
 Puer respondit tacendum esse, neque id dici licere. mu-
 lier sit audiendi cupidior. secretum rei & silentium de-
 beri puer affirmans animum ejus ad inquirendum everbe-
 rat. quærit igitur compressius violentiusque, tum puer,
 matre urgente, lepidi atque festivi mendacii consilium
 capit. actum in senatu dixit, utrum videretur utilius ma-
 gisque è republica esse, unusne ut duas uxores haberet,
 an ut una apud duos nupta esset. hoc illa ut audivit, ani-
 mo compavescit: domo trepidans egreditur: ad cete-
 ras matronas defert quod audierat. perveniunt ad sena-
 tum postera die matrumfamilias caterva: lacrymantes
 atque obsecrantes orant una potius ut duobus nupta fie-
 ret, quàm ut unius duæ. Senatores ingredienti in curiam,
 quæ illa mulierum intemperies & quid sibi postulatio
 isthæc vellet, mirabantur. puer Papirius in medium
 curiæ progressus, quid mater audire institisset, quid ip-
 se matri dixisset; rem, sicuti fuerat, denarrat. sena-
 tus fidem atque ingenium pueri deosculatus consultum
 facit, uti posthac pueri cum patribus in curiam ne intro-
 eant, nisi ille unus Papirius: eique puero postea cogno-
 nentum, honoris gratia, inditum Prætextatus, ob
 loquendi tacendique in ætate prætextata pruden-
 tiam.

CAP. XXIV.

Tria epigrammata trium veterum poetarum, Nævii, Plauti, Pacuvii, quæ, facta ab ipsis, sepulchris ipsorum incisa sunt.

TRium poetarum illustrium epigrammata, Cn. Nævii, M. Plauti, M. Pacuvii, quæ ipsi fecerunt & incidenda suo sepulchro reliquerunt, nobilitatis eorum gratia & venustatis, scribenda in his commentariis esse duxi. Epigramma Nævii plenum superbiæ Campanæ: quod testimonium esse justum potuisset, nisi ab ipso dictum esset;

Mortalis immortalis flere si foret fas,

Flerent diva Camœna Nævium poetam.

Itaque postquam est Orcino traditus thesauro,

Oblitei sunt Roma loquier Latina lingua.

Epigramma Plauti, quod dubitassetus an Plauti foret, nisi à M. Varrone positum fuisset in libro de poetis primo;

Postquam morte datu' est Plautus, comœdia luget;

Scena est deserta. dein Risus, Ludu', Iocusque,

Et numeri innumeri simul omnes collacrumarunt.

Epigramma Pacuvii verecundissimum & purissimum, dignumque ejus elegantissima gravitate.

Adolescens, tamen etsi properas, hoc te saxum rogat,

Utei ad se adspicias: deinde quod scriptu' est legas.

Hic sunt poetæ Marcei Pacuviei sita

Ossa. hoc volebam nescius ne esses. vale.

CAP. XXV.

Quibus verbis M. Varro inducias definiat: quæsitumque mihi curiosus, quenam ratio sit vocabuli induciarum.

DUobus modis M. Varro in libro Humanarum, qui est de bello & pace, Inducia quid sint definit. Inducia, inquit, sunt pax castrensis paucorum dierum item alio in loco, Inducia, inquit, sunt belli ferie. Sed lepidæ magis atque jucundæ brevitatis utraque definitio, quàm plena aut proba esse videtur. nam neque pax est induciæ (bellum enim manet, pugna cessat.) neque in solis castris, neque paucorum tantum dierum induciæ sunt. quid enim dicemus, si induciis in mensium aliquot factis in oppida ex castris concedatur? nonne tum quoque induciæ sunt? aut rursus quid esse dicemus, quod in primo annali Quadrigarii scriptum est, C. Pontium Samnitem à dictatore Romano sex horarum inducias postulasse, si induciæ paucorum tantum dierum appellandæ sunt? Belli autem ferias festivè magis dixit quàm aperte atque definitè. Græci autem significantiùs consignantiusque cessationem istam pugnae pactitiæ ἐνεχθειαν dixerunt, exempta una litera sonitus vastioris, & subjuncta lenioris. nam quòd eo tempore non pugnetur & manus cohibeantur, ἐνεχθειαν appellarunt. Sed profectò non id fuit Varroni negotium, ut inducias superstiosè definiret, & legibus rationibusque omnibus definitionum inserviret. satis enim visum est, ejusmodi facere demonstrationem, quod genus Græci πῦρος magis & ὑπογραφαὶς, quam δεξιμὸς vocant. Induciarum autem vocabulum qua sit ratione factum, jam diu est quod quaerimus. Sed ex multis quæ jam audivimus vel legimus, probabilius id, quod dicam, videtur. Inducias sic dictas arbitramur, quasi tu dicas inde uti jam. Pactum induciarum hujusmodi est, ut in diem certum non pugnetur, nihilque

nihilque incommodi detur: sed ex eo die postea uti jam omnia belli jure agantur. quòd dicitur dies certus præfinitus, pactumque fit, ut ante eum diem ne pugnetur, atque is dies ubi venit inde uti jam pugnetur: iccirco ex iis quibus dixi, vocibus, quasi per quemdam coitum & copulam nomen induciarum connexum est. Aurelius autem Opilius in primo librorum, quos Musarum inscripsit, *Induciae*, inquit, *dicuntur, quum hostes inter sese utrimque utroque alter ad alterum impunè & sine pugna ineunt. Inde ab eo, inquit, nomen esse factum videtur, quasi initia, hoc est, initus atque introitus.* Hoc ab Aurelio scriptum propterea non præterii, ne cui harum Noctium æmulo eo tantùm nomine elegantius id videretur, tanquam id nos originem verbi requirentes fugisset.

CAP. XXVI.

Quem in modum mihi Taurus Philosophus responderit percussanti, an sapiens irasceretur.

Interrogavi in diatriba Taurum an sapiens irasceretur. dabat enim sæpe post quotidianas lectiones quærendi quod quis vellet potestatem. is quum graviter & copiosè de morbo affective iræ differuisset, quæ & in veterum libris & in ipsius commentariis exposita sunt: convertit ad me, qui interrogaveram, & Hæc ego, inquit, super irascendo sentio. sed & quid Plutarchus noster vir doctissimus ac prudentissimus senserit, non ab re est, ut id quoque audias. Plutarchus, inquit, servo suo, nequam homini & contumaci, sed libris disputationibusque philosophiæ aures imbutas habenti, tunicam detrahi ob nescio quod delictum, cædique eum loro jussit. cœperat verberari, obloquebatur non meruisse ut vapulet, nihil mali, nihil sceleris admisisse. postremò vociferari inter vapulandum incipit: neque jam querimonias aut gemitus ejulatusque facere, sed verba seria & objurga-

oburgatoria: Non ita esse Plutarchum ut deceret, philosophum irasci turpe esse: sæpe eum de malo iracundiæ edisseravisse; librum quoque *περὶ ἀοργησίας* pulcherrimum conscripsisse; iis omnibus, quæ in eo libro scripta sunt, nequaquam convenire, quòd provolutus effusisque in iram plurimis se plagis mulcaret. Tum Plutarchus lente & leniter, Quid autem, inquit, verbero, nunc ego tibi irasci videor? ex vultu meo, an ex voce, an ex colore, an etiam ex verbis correptum esse me ira intelligis? mihi quidem neque oculi opinor truces sunt, neque os turbidum; neque immaniter clamo; neque in spumam ruboremve effervesco: neque pudenda dico aut pœnitenda: neque omnino trepido ira & gestio. hæc enim omnia, si ignoras, signa esse irarum solent; & simul ad eum, qui cædebat, conversus, interim, inquit, dum ego atque hic disputamus, hoc tu age. Summa autem totius sententiæ Tauri hæc fuit. non idem esse existimavit *ἀοργησίαν καὶ ἀνάληψίαν*, aliudque esse non iracundum animum, aliud *ἀνάληψιον καὶ ἀναιδήτητον*. Nam ut aliorum omnium, quos Latini philosophi affectus vel affectiones, Græci *πάθη* appellant: ita huius quoque motus animi, qui quum est ulciscendi causa savior, ira dicitur, non privationem esse utilem censuit, quam Græci *σέρησιν* dicunt, sed mediocritatem, quam *μελέλιότητι* illi appellant.

LIBER